

ÅTER- KOPPLINGAR

RED. MARIE CRONQVIST, PATRIK LUNDELL
& PELLE SNICKARS

MEDIEHISTORISKT ARKIV NR 28

Innehåll

Inledning	9
MARIE CRONQVIST, PATRIK LUNDELL & PELLE SNICKARS	

OM FÄLTET

Transdisciplinära varianter och strategier. Mediehistoria möter medicinhistoria	31
SOLVEIG JÜLICH	

När medier blev vetenskap. Om tre nordiska massmediekonferenser 1972–1974	51
PER VESTERLUND	

Ett medium med historia. Filmstudiorörelsens roll i synen på filmen som konst	71
BENGT BENGTTSSON	

Hur analyseras mediehistorien? Sex böcker – sex strategier	87
HENRIK G. BASTIANSEN	

VID SKRIVBORDET

Ritualer vid skriftkulturens altare. Skrivbordets och arbetsrummets mediehistoria	109
ANDREAS NYBLOM	

Skrivbordsprodukter.
Om kommunikationens materialitet
på 1940-talets kontor 135
CHARLIE JÄRPVALL

Redaktionella skrivbordsprodukter 1900 & 2000 149
JOHAN JARLBRINK

I NÄTVERKET

Telegrafi – kommunikativt rum och mental horisont 165
ULRIK LEHRMANN

Det vakande världsögat.
Global överblick genom lokala
dagstidningar 1935 till 1970 181
MATS HYVÖNEN

Kassetten, radion och hemdatorn 203
JÖRGEN SKÅGEBY

Från lagringskultur till streamingkultur.
Om att skriva samtidens näthistoria 219
RASMUS FLEISCHER

FRAMFÖR BILDEN

Iscensättningar av koloniala erfaren-
heter på cirkus och i mänskliga zoon.
Svenska affischer i mediasystemet kring 1900 237
ÅSA BHARATI LARSSON

Mediering av växter under 600 år.
Om reproduktionsteknikens betydelse
för avbildning och uppfattning 263
GUNILLA TÖRNVALL

Outsidern i centrum. Bo Cavefors bokförlag	287
RAGNI SVENSSON	

UR ARKIVET

Biblioteksmaterialiseringar. Krigsbyten, samlingsordningar och rum i Uppsala universitetsbibliotek under 1600-talet	309
EMMA HAGSTRÖM MOLIN	

Att producera och läsa mikrofilmad samt digitaliserad dagspress – ett forskarperspektiv	329
CHRISTIAN WIDHOLM	

Dokument, taktilitet och ”diakronisk doft”. Om några förmågor och egenskaper hos det analoga och det digitala	349
KRISTINA LUNDBLAD	

Överflöd, brist och begagnade medier	365
PELLE SNICKARS	

<i>Litteratur</i>	385
<i>Medverkande</i>	407
<i>Personregister</i>	413

Inledning

MARIE CRONQVIST, PATRIK LUNDELL
& PELLE SNICKARS

Hur skriver man *inte* mediehistoria? Den lätt provocerande frågan ställde den tyske mediearkeologen Wolfgang Ernst för några år sedan i artikeln ”Von der Mediengeschichte zur Zeitkritik”.¹ Förflutenhetens medieteknologier *producerar* nämligen tid, påpekade han – men på helt andra sätt än strikt *mediehistoriskt*. Att bokstavligen skriva fram mediehistoria med utgångspunkt i medier som tekno-temporalt ibland fungerar ickelinjärt kan leda till problem. För mediemaskiner har ofta en specifik temporalitet som inte med nödvändighet är densamma som mediehistoriens. Ibland pratar man om *tidsbaserade medier*, vilka exempelvis i strömmande skepnad blivit allt vanligare på webben. Tar man ett sådant begrepp på allvar stipulerar (vissa) medier en sorts inre temporalitet (*Eigenzeit*) som understundom skiljer sig från den historiska linjäritet vi är vana vid. I datalogiska mediasammanhang kan man exempelvis anföra att loopad algoritmisk, eller rekursivt återanropad, temporalitet avsevärt skiljer sig från kronologisk tidsföljd. Linjär kod bygger upp digitala medier, men den fungerar allt annat än linjärt. På en sorts mikroteknologisk nivå råder därför en annan tidsuppfattning – *i mediet*.

Men Ernst menade alltså att det även gäller medier i det förflutna. Man bör därför inte falla för frestelsen att skriva mediehistoria, påpekade han, utan med utgångspunkt i mediet kritiskt överväga, prova eller åtminstone potentiellt tänka (medie)tid cykliskt, repetitivt – eller rentav temporalt motvalls. Konkret kan man till exempel fråga sig vilken slags tidsuppfattning som elektromagnetiska vågor, det vill säga radio, egentligen genererar? Som framväxande disciplin har det mediearkeologiska forskningsfältet varit strikt materialitetsorienterat; det har främst ägnat sig åt artefakter eller speciellt teknologiskt präglade mediasituationer. Det vill säga, exakt *vad* händer när en radioapparat tar emot en utsändning? ”Oavsett

om denna radio är av en gammal eller ny modell”, påpekar Ernst, ”sker sändningen alltid i nuet. I motsats till mediehistoria [...] utgår mediearkeologi preliminärt från apparatens tidsmässiga perspektiv och en estetik av mikrotemporal processer.”² I jämförelse med mer traditionella mediehistoriska analysmodeller handlar det om att uppmärksamma mediernas alternativa temporaliteter. Inte sällan är de baserade på mikrotemporal processer som är annorlunda än traditionell narrativ logik. I Ernsts tappning är mediearkeologi såtillvida en uppgörelse med hur mediehistoria alltid skrivs på ett linjärt och berättande sätt. ”Mediearkeologi är en kritik av mediehistoria som berättelse [media history in the narrative mode]”, som han summerat i en intervju med medieteoretikern Geert Lovink.³

Att (be)skrivna mediehistoria

Vi hävdar att mediehistoria kan – och bör – skrivas på många olika sätt. Om inte annat vittnar denna bok om det. *Återkopplingar* är alltså inte en kritik av *hur* mediehistoria skrivs – eller *att* den skrivs. Tvärtom menar vi att det (åtminstone i Sverige) bedrivs alltför lite mediehistorisk forskning. Av den anledningen behöver man inte med nödvändighet bejaka tysk, teoridriven mediearkeologisk analys även om den stundtals framstår som högst originell. Kritiserad är den jämväl. Den mediearkeologiska optik som riggas har bland annat beskyllts för att vara teknikdeterministisk. Om, eller snarare när, (medie)tekniken driver samhällsutvecklingen blir människan – *der sogenannten Mensch* i kittlersk tappning – närmast överflödig. I alla fall står studier av mediebruk inte högt på agendan. I den meningen är alla mediearkeologer en sorts maskinfetischistiska reduktionister, vilka på det stora hela glömt att medier trots allt behöver subjekt och användarpraktiker för att överhuvudtaget skapa mening. Med tidskritiska medieprocesser kan man möjligen få korn på diverse inherent medieteknologiska egenheter. Men synsättet riskerar att dölja mer än det uppenbarar. Väl *i mediet* försvinner om inte annat precis all form av medieumgänge.

Att det existerar en betydande akademisk klyfta inom mediestudiefältet mellan den här typen av ”tysk medieteorier” och anglosaxisk *cultural studies* eller massmedial representations- eller effektforskning à la MKV är därför inte ägnat att förvåna. Står mediehistoriska frågeställningar i fokus är detta forskningslägen som knappt talar med varandra – möjligen förbi, *en passant*. Det är bekymmersamt. Trots att bägge forskningsfälten (ibland)

intresserar sig för mediehistoria i vid bemärkelse är perspektiven så radikalt skiftande att något reellt akademiskt utbyte inte förefaller äga rum. Givetvis finns undantag, men en lika anekdotisk som illustrativ bevisföring i sammanhanget kan tillskrivas en studieresa som en av oss redaktörer (Snickars) nyligen gjorde under våren 2014 i Tyskland tillsammans med RJ:s områdesgrupp kring medialisering. Under ett studiebesök vid Bremens universitet, hos den forskargrupp som där ägnar sig åt medialiseringsteori och så kallade kommunikativa figurationer,⁴ var det påtagligt att dessa tyska forskare överhuvudtaget inte hade någon dialog med nationella kollegor inom det mediearkeologiska fältet. Tvärtom uttrycktes vid upprepade tillfällen närmast förakt för den senare typen, som man uppfattade som teknikreduktionistisk medieforskning.

I den här boken kommer emellertid båda synsätten till tals, stundtals i dialog. Boken utgör nummer 28 i serien Mediehistoriskt arkiv, och är resultatet av konferensen ”Kulturhistorisk medieforskning III” som hölls våren 2013 vid Lunds universitet. Den var delvis inspirerad av mediearkeologiska synsätt, men framför allt visade den upp en mediehistorisk mångfald som det bara är alltför lätt att glömma bort. På konferensen presenterades en mångfald medieformer, till exempel *fish-eye*-fotografier, skärmbildsbussar, skrivbord, papper, affischer, romaner, kassetter, radio, familjefotografier, telegraf, film, fonogram, telefon, uppslagsverk, digitala ljudteknologier, moln, boulevardpress, kändisporträtt, journalistisk teater, herrtidningar, litografier, barnböcker, mikrofilm, fotomontage, brev, dokusåpor, livsstilsmagasin, bloggar, utställningar, enkäter, pressklipp, begagnade mp3-filer, besvärsskrifter, krigsbyten, biblioteksbyggnader och iPhones.

En ambition med kulturhistorisk medieforskning har varit att genom ett breddat mediebegrepp överbrygga – och därigenom förnya – studiet av mediernas historia. För om den mer traditionella medie- och kommunikationsvetenskapen inte gillar mediearkeologiska synsätt, så finns det flera beröringspunkter mellan dessa traditioner och den kulturhistoriskt orienterade medieforskning som under det senaste decenniet vuxit fram i Sverige. Som påtalats har mediearkeologin och det som ibland internationellt kallas för *German Media Theory* sina brister. Det gör dock inte att nya synsätt på mediehistoria simpelt kan avfärdas bara för att gammal medieteknik står i fokus snarare än, säg, det återkommande studiet av tevepubliker. Den ovilja – som alltså emellanåt tenderar att övergå till ren aversion – som finns inom MKV-fältet mot andra sätt att studera medier-

nas historia än den traditionellt institutionella, handlar i så måtto också om en krypande rädsla för att mediestudier håller på att mutera till något annat än vad det varit. Den kan också röra sig om komplett ignorans, och yttra sig i att man generellt inom MKV knappt är medveten om andra mediehistoriska forskningsinriktningar, vilket enligt vår uppfattning ofta är fallet i Sverige. Med några få undantag, som Kristoffer Gansings avhandling, *Transversal media practices* (2013)⁵, lyser nya sätt att studera mediehistorien med sin frånvaro inom MKV – och det gäller inte enbart tysk medieteori med historiska förtecken, utan även amerikansk kulturhistorisk medieforskning med företrädare som Lisa Gitelman. Problemet är dock större och inte enbart mediehistoriskt. För vill man vara polemisk – eller rentav illvillig – kan de svenska medievetarnas ointresse faktiskt ses som ett tecken på att MKV-ämnet hamnat på efterkälken och gradvis placerats i periferin, med ett lika nattståndet som återkommande fokus på medier och demokrati. På mer än ett sätt har man missat, eller inte velat se, att de flesta humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner i dag faktiskt ägnar sig åt medier – på högst olika sätt.

Schematiskt menar vi att det finns två övergripande skäl till varför mediestudier generellt håller på att ändra karaktär. Det sker dels av mediehistoriska skäl – vilka utförligt kommer att beskrivas i det följande – och dels av samtida digitala skäl. I det senare fallet är det uppenbart för var och en att alla medier i dag är digitala. De kan rentav reduceras till kod. Medier är därför inte vad de en gång var, och de som producerar dem är i ökande omfattning också allt annat än traditionella medieproducenter. Naturligtvis finns de dominerande mediehusen kvar, men de får mer och mer konkurrens av rena teknikföretag som Google, Facebook, Apple, Amazon, Twitter etcetera – en samtida trend som även den luckrar upp ett traditionellt mediebegrepp. På vilket sätt de senare är att betrakta som medieproducenter är inte det enklaste att svara på; nya akademiska forskningsfält som mjukvarustudier, *social media studies* eller digitala humaniora arbetar dock idogt på andra förklaringsmodeller än de gängse. Och de är alla vetenskaper som har sin bas i en sorts digitala mediestudier. En av de stora utmaningarna som digitaliseringen av medielandskapet ställer medieforskningen inför handlar i så motto om att gå vidare från mer traditionella samhällsvetenskapliga eller humanistiska studier av teknologins effekter till att i ökande grad ifrågasätta *själva* teknologin och den information/vetande/kunskap som produceras genom nya gränssnitt, data protokoll, visualiseringsverktyg eller datamodeller. Som en randanmärk-

ning kan man därför anföra att samtidens ökade digitala fokus på teknik faktiskt givit mediearkeologerna vatten på sin kvarn.

Kulturhistoriens medialitet

Innevarande år syns det oss redaktörer som om det finns extra många skäl till att *inte* hörsamma Ernst uppmaning att *inte* skriva mediehistoria. 2014 är nämligen ett år när man knappast kommer undan det förflutna, och då framför allt inte i medial form. För hundra år efter första världskrigets utbrott gör *kulturhistoriens medialitet* sig ständigt påmind – om så linjärt berättad eller inte. 1900-talets urkatastrof är ju på många sätt själva utgångspunkten för vår egen tid. Före ter sig det mesta olik, efter finns otaliga kontinuiteter. 1914 är närmast som en sorts motor för historiens återkomst – i medial form. Hågkomsten av det stora kriget är oupphörigen närvarande: vid läs- och skrivbordet, i nätets utbud, framför teveskärmen. Det är perspektiv som också karakteriserar den här boken. Ur mediehistoriens arkiv lyfts återkommande bilder, filmer, texter och ljud fram för att (åter) beskådas och lyssnas till. Minnet av det stora kriget går i allra högsta grad i mediemodernitetens tecken.

Mediehistorien tar nu förstås inte sin början 1914. Men 1900-talet är i betydande omfattning ett medialt århundrade, på många sätt mer så än föregående sekler. Händelse- och mediehistorien sammanfaller inte alltid, men just 1914 bildar på flera sätt utgångspunkten för en åtminstone kvantitativt tilltagande *medialisering* av samhälle, kultur och vardagsliv. Samtidigt kan man tvista länge om när denna process egentligen sätter fart på allvar. Moderna medier är dock inte sällan just *moderna* teknologier; text utmanas som bekant årtiondena kring 1900 av andra lagringsformat som fonografrullar, celluloidremsor och ögonblicksfotografi. Under 1900-talets första decennier sker också en närmast explosiv tillväxt av alltmer individualiserade kommunikationsformer som brev, vykort och amatör-fotografier.

Om inte annat är det uppenbart i de mängder av aktiviteter som anordnas inom ramen för den stora kulturarvsportalen Europeanas satsning på att uppmärksamma hundraårsjubiléet av krigsutbrottet 1914 – även om man tydligt också framhållit att det knappast handlar om ett regelrätt jubileum av detta blodbad. Europeana har under ett par års tid digitaliserat samlingar på ett tjugotal olika europeiska nationalbibliotek. Det är ett digitalt arkiv som snart omfattar en halv miljon bildobjekt. På

sajten "Europeana 1914-1918 - untold stories & official histories of WW1" finns ytterligare material, både i aktivt insamlad och digitalt inskannad form. Mediematerialet inkluderar cirka 5 000 brev, 2 500 dagböcker, 1,3 miljoner fotografier, 700 timmar film, ett tusental officiella dokument och 3 000 vykort. Det är även dessa materialkategorier som används som "Types" på sajten *europeana1914-1918.eu*. Tanken är att materialet ska komma till användning, både av forskare och en intresserad allmänhet - för deltagande och delande är numera den digitala mediehistoriens kungstanke.⁶

Som akademiker ter det sig omöjligt att inte närma sig den här typen av historiskt källmaterial utan att i någon mån reflektera över dess mediala - och mediehistoriska - karaktär. Det handlar ofta om en sorts mediearkeologiska fynd, men i empirisk form snarare än som teoretiska koncept. Läger man till kategorin "Remembrance" som på webbsajten listar olika former av krigsmemorabilia som järnkors, krigsmonument, minnestallrikar med Kaiser Wilhelm II, en järnpanna "zum Gedenken an das Kriegsjahr 1916" eller reservisten Alois Loichingers ölkru - skänkt av frontkamrater som minne under konvalescens strax innan det att reservisten avlidit på lasarettet på grund av svåra skador - går det inte att negligera den kulturhistoriens medialitet som dessa objekt vittnar om.

På Europeanas förstavärldskrigssajt skulle vi vilja hävda att denna kulturhistoriens medialitet framträder på åtminstone tre olika sätt, vilka väl illustrerar perspektiv som återkommer i denna bok. För det första framstår det som otvetydigt att händelser i det förflutna, som exempelvis första världskriget, är otänkbara utan de mediala spår de lämnat efter sig. På sajten *europeana1914-1918.eu* är det kanske som mest framträdande i den klippfilm som sammanställts ur en mängd filmarkiv där kriget iscensätts med både dokumentära och iscensatta sekvenser - det vill säga, redan då var den *medierade bilden* av kriget ett uppenbart faktum. Autenticitet är inte sällan en sorts medial effekt som regleras av förutsättningarna kring exempelvis en filminspelning - och dess propagandistiska syfte i detta sammanhang. Det påverkar naturligtvis det material som sedan hamnar i arkivet. Men dess mediala dimension bör man inte ta miste på.

För det andra framträder det insamlade och hundraåriga krigsmaterialet i ett nytt gränssnitt - internet. Europeana är ett digitalt webbarkiv, och i det digitala arkivet är den mediala aspekten av historiens kvarlämningar och spår alltid påtaglig. I viss mån har man här att göra med en sorts dubbel mediering; först i exempelvis filmform och sedan som digital video.

Alois Loichingers ölkru. Ur *europæana* 1914-1918.eu.

Digitalisering är dock ingen neutral process, snarare en aktivitet som ständigt förskjuter betydelser och förändrar innebörder och mening. Visserligen är den digitala kulturen överlag dynamisk och interaktiv, till exempel är det uppenbart när det gäller digital kompression av fotografier. Bildformatet JPEG är sedan mer än ett decennium standard för så kallad destruktiv kompression, det vill säga en form av datakompression där den ursprungliga bildinformationen går förlorad till förmån för att bildfilen blir mer kompakt – en digital kvalitetsförlust som inte alltid är synlig för ögat på skärmen (men ofta i andra sammanhang). Det historiska originaldokumentets informationskapacitet är i digital form alltså inte längre bestämd, utan kan i princip redigeras och manipuleras hur som helst. Det ligger i digitaliseringens natur, och det vet alla som någon gång använt Photoshop. Men det kan också gälla så kallad OCR-skannad äldre analog text, där alla bokstäver inte alltid kodas på ett korrekt sätt. Ursprungsbetydelsen i exempelvis gamla tidningslägg går då förlorad, och digitaliseringen ger följaktligen upphov till en förvrängd kopia. Krig förvrider verkligheten – medier likaså.

För det tredje är det uppenbart att högst olika materiella objekt kan tilldelas en kommunikativ funktion. De insamlingsaktioner som Europeanana ägnat sig åt under senare år när det gäller att förteckna material om första världskriget är ett illustrativt exempel på detta. Att betrakta reservisten Alois Loichingers ölkrus som en medieform vilken förflyttar mening från ett då till ett nu ter sig därför som fruktbart. Den kulturhistoriska medieforskning som den här boken argumenterar för handlar just om en omorientering från den mer traditionella medie- och kommunikationsvetenskapens syn på medier, mot en bredare förståelse av mediebegreppet. Med ett generösare mediebegrepp och med nyare analytiska insikter kan man nämligen som regel fördjupa den mediehistoriska förståelsen. Även ett ölkrus kan fungera som medieform.

Kulturhistorisk medieforskning – då och nu

Kulturhistorisk medieforskning – vad är det, och vilka är det som ägnar sig åt den här typen av mediestudium? Den kulturhistoriska medieforskningen har under de två senaste decennierna vuxit fram i kölvattnet av den kulturella vändningen inom de historiska vetenskaperna. Fältet kan sägas kännetecknas av en nyorientering såväl empiriskt som teoretiskt, exempelvis med utgångspunkt i ett bredare mediebegrepp, fokus på

mediers inbördes relationer och på materiellt handfast mediering (snarare än svävande representationer). Som det heter i en annan nyligen utkommen bok i denna serie (redigerad av två av oss redaktörer, Cronqvist och Lundell, tillsammans med Johan Jarlbrink): ”Mediehistoria kan inte längre vara en samling monomediala historier som beskriver olika mediers utveckling på ett linjärt sätt.”⁷ Snarare bör det utgöra ett forskningsområde som betonar inter- och multimedialitet. Här finns med andra ord flera likheter med mediearkeologiska tillvägagångssätt. Därtill behöver relationen mellan gamla och nya medier återkommande problematiseras, inte minst med tanke på den teknologiska amnesi som ofta kännetecknar den samtida digitala diskussionen. Vår egen tids digitaliseringsprocesser lider ofta betänkligt av att inte historiseras på ett adekvat sätt.

I ett internationellt perspektiv är kulturhistorisk medieforskning inte något etablerat och homogent forskningsfält i stil med exempelvis mediearkeologi. Men för svenskt vidkommande kan man numera med fog tala om ett forskningsfält med betydande tvärvetenskaplig profil. Den svenska kulturhistoriska medieforskningen har på lite olika sätt tagit form genom ett nätverksbetonat nationellt samarbete, bokpublikationer och konferenser, aktiviteter som nu pågått i snart femton år. I korthet tog detta samarbete sin utgångspunkt i ett tvärvetenskapligt mediehistoriskt seminarium som Anders Ekström och en av oss redaktörer (Snickars) påbörjade i Stockholm och Uppsala 2002–2003, och som sedan vidareutvecklats i Lund (via Linköping) av en annan av oss redaktörer (Lundell). Forsknings- och publikationsmässigt utgör boken *1897: Mediehistorier kring Stockholmsutställningen* ett slags startpunkt, och det var dessutom den första boken i serien *Mediehistoriskt arkiv*. Arbetet med den boken pågick under 2005 och den publicerades året efter. Det är nu snart tio år sedan, och tar man fasta på vad som påpekades i bokens introduktion kan man bland annat notera en fascination inför mediebegreppet *per se* – samt vilken typ av mediestudier det då hade resulterat i. ”I svensk mediehistorisk forskning har ett formellt mediebegrepp varit i princip allena rådande”, påpekades det bland annat, ”både inom de historiska disciplinerna och inom det medie- och kommunikationsvetenskapliga fältet. Den historiska forskning som bedrivits inom medievetenskapen har i huvudsak varit inriktad på massmediernas institutionshistoria eller journalistikens historia under 1900-talet.” Situationen i dag är möjligen något förändrad (till det bättre), men att historiska medieperspektiv fortsatt har begränsat utrymme inom svensk medievetenskap beror (fortsatt) på att MKV-ämnet i Sverige

strängt taget är en del i en samhällsvetenskaplig tradition som ofta är ganska historielös – till och med kring sin egen tillblivelse.⁸

Det finns därför skäl att lyfta fram att den kulturhistoriska medieforskningen alltid betraktat sig som ett fält *mellan* discipliner. Den har inte sett sig som en del av MKV, utan har snarare tagit spjörn mot denna (och andra medieämnen), såväl metodologiskt som empiriskt. Redan i introduktionen till 1897 påtalades att den kulturhistoriskt orienterade medieforskningen dels syftade till att lyfta fram andra medieformer och tidsperioder (än de som i regel studeras inom MKV), dels hade ambitionen att använda andra teoretiska utgångspunkter än den traditionella historiska medieforskningen om 1900-talets massmedier. Tendensen, påtalades det då, har ”inte i första hand varit ett resultat av en nyorientering inom den traditionella medievetenskapen”. Inspirationen kom snarare från andra discipliner: ”i första hand visuella kulturstudier med historisk inriktning, vad som har kallats ’den nya filmhistorien’, samt den forskning som utvecklats kring begreppet ’nya medier’.”⁹

Forskningsimpulser från dessa fält är fortsatt märkbara inom dagens kulturhistoriska medieforskning, men de har tio år senare naturligtvis kompletterats av andra perspektiv, som exempelvis mediearkeologi. Jämför man med situationen då 1897 kom till, menar vi redaktörer att ytterligare två övergripande mediala tendenser (eller processer) har tillkommit vilka (implicit och explicit) påverkat den kulturhistoriska medieforskningen. På ett generellt plan kan de sammanfattas som *medialisering* och *digitalisering* – där den senare givetvis hänger samman med, och utgör en förlängning av den ”nya medie”-forskning som apostroferades i 1897. Kring digitaliseringsbegreppet finns inte något samstämmigt teorifokus, men när det gäller digitala frågeställningar är det naturligtvis många humanistiska vetenskapsinriktningar som i dag ägnar sig åt ”det digitala”. Ibland sammanfattas de, kort och gott, under rubriken digital humaniora.

Medialisering och digitalisering är naturligtvis större, teknologiskt drivna samhällsprocesser. Det handlar såtillvida inte om några strikta akademiska forskningsinriktningar, även om exempelvis ett begrepp som politikens medialisering använts ganska länge i en statsvetenskaplig forskningskontext. Fastmer rör det sig om övergripande förändringar av det samtida medielandskapet och förståelsen av detta, vilka *också* resulterar i förskjutningar i hur mediehistorien uppfattas – och skrivs. Begreppen hänger därtill samman. Om medialisering som en sorts lång moderniseringsprocess försöker få korn på hur medier med tilltagande intensitet

påverkar samhälle och kultur – detta i form av en historisk och vågliknande process som enligt vissa pågått under mycket lång tid (tänk: alfabetisering) – så framstår digitalisering som en parallell och (än mer) tekniskt driven omdaningsprocess som de senaste tjugo åren accentuerat den samtida medialiseringen. I grova drag är det ungefär så som medialiserings-teori i en medie- och kommunikationsvetenskaplig kontext ter sig. Det är ett forskningsområde som snabbt vuxit i omfång och attraherat en mängd medieforskare i framför allt Nordeuropa.¹⁰

Ett av de mer övergripande problem som den kulturhistoriska medieforskningen brottats med har varit oförmågan att sammanställa resultat i en större syntes. Den illvillige skulle exempelvis kunna sammanfatta bokserien Mediehistoriskt arkiv som en provkarta med hundratals mediehistoriska *cases*. Där råder förvisso samstämmighet i perspektivval, men är man självkritisk (och det bör man nog vara i detta fall) kan bokserien reduceras till en alltmer svällande katalog av mediehistoriska fallstudier och mikroprocesser med ganska så begränsad explanatorisk räckvidd på ett övergripande mediehistoriskt plan. Det är tveklöst en svaghet som den kulturhistoriska medieforskningen lider av. Sådana mikroanalyser tenderar dessutom att bli än mindre när de kontrasteras mot medialiseringsforskningens storvulna makroperspektiv och övergripande syfte att med bas i mediehistorien belysa samhällliga metaprocesser. Här finns inte utrymme att i detalj redogöra för medialiseringsteorins förtjänster och tillkortakommanden. Noterbart är att det handlar om en sorts mediesociologisk konstruktion, ett *grand narrative* i ordets rätta bemärkelse, som närmast är att likna vid processer som modernisering, urbanisering eller globalisering. Från ett kulturhistoriskt medieforskningssperspektiv ter sig sådana makroprocesser ofta bökiga att empiriskt belägga. Men det betyder inte att den typen av övergripande mediehistoriska frågor inte bör ställas.

Samtidigt finns beröringspunkter. Den kulturhistoriska medieforskningen har exempelvis bemödat sig om att anlägga ett vidare mediebegrepp, och detsamma gäller delar av medialiseringsteorin där ett vidgat mediestudium bland annat fokuserat utommediala processer som inte enbart är drivna av medieinstitutioner. Med en lika klumpig som ämnes-typisk terminologi har medie- och kommunikationsvetaren David Morley exempelvis pläderat för behovet av ”non-media-centric media studies” med fokus på medialiseringsprocesser i icke-mediala sammanhang, det vill säga studier av, säg, bankväsendets medialisering.¹¹

Medialiseringsteori har sina poänger – och brister. Från ett kulturhistoriskt medieforskningsspektiv kan man exempelvis anföra att bankväsendet knappast medialiserats *mer och mer* – vilket är en lika ständig som outtalad premis för all medialiseringsteori – utan att banker redan från början är kommunikativa institutioner om man betraktar pengar, räkningar och blanketter som en sorts utvidgade medieformer. Emellertid vill vi redaktörer mena att den utmaning, eller snarare uppfordran, som medialiseringsteorin ställer den kulturhistoriska medieforskningen inför handlar om behovet av att återinföra – och våga sig på – större förklaringsmodeller. För det räds man alls inte inom denna tradition, inte ens när det handlar om mediala förändringsprocesser som förefaller förändra nästan allt.¹²

Medialiseringsteori är med andra ord en i allra högsta grad hypotetisk konstruktion. Den arbetar *top down* där teoretiska utsagor ska beläggas med olika empiriska studier. Den kulturhistoriska medieforskningen har opererat åt andra hållet – *bottom up* – men utan att våga sig på mera halsbrytande generaliseringar. Möjligen kan dock ny lättillgänglig digital empiri komma till undsättning. För under de senaste åren har den kulturhistoriska medieforskningen inte sällan haft hjälp av de digitaliseringsinsatser som gjorts på landets minnesinstitutioner, om man nu tar fasta på förändrade förutsättningar för historisk forskning som trots allt skett sedan mitten av 00-talet. Digitaliseringen av kulturarvet, menar vi, har åtminstone i viss mån fungerat som en sorts mediehistorisk inspiration. Om inte annat har denna omkodning av historiskt källmaterial uppenbarbart för exempelvis historievetskaperna att mediala frågeställningar är centrala för historisk förståelse överhuvudtaget.

Som litteraturvetaren Hans Ulrich Gumbrecht nyligen påtalat i en intervju – och han kan på goda grunder också betraktas som mediehistoriker – så har digitaliseringen av såväl samtid som kulturarv dock resulterat i en situation där själva kunskapen om det förflutna gradvis ändrat karaktär. Vad vi kallar kunskap är kanske detsamma, men det finns vissa förmågor som i en digital kontext plötsligt blir viktigare. ”Att hitta något är inte längre ett problem när allt är sökbart i en digital värld. Att hitta i ett arkiv eller bibliotek och lokalisera ett citat – förmågor som tidigare var forskarens dygder – har i digitaliseringens tid blivit banala. När all kunskap blir sökbar och ständigt tillgänglig krävs andra förmågor.” Vad som är viktigt idag, hävdar Gumbrecht därför, ”är snarare att kunna hitta en poäng, en fråga eller ett problem i flödet av information och möjligheter.”¹³

Från ett mediehistoriskt perspektiv kan man samtidigt argumentera för att när arkiven och biblioteken i allt högre grad digitaliserar sina samlingar, så leder det å den ena sidan till förenklad access till källor – och därigenom åtminstone potentiellt till ett ökat intresse för materialet i fråga. Å den andra sidan rycker – som vi påtalat i resonemanget kring Europeana och första världskriget – frågor om medietransfer in i fokus eftersom all digitalisering innebär att en materialform kodas till en annan typ av historiska källor. Exakt på vilka sätt som den kulturhistoriska medieforskningen påverkats av *digitalisering* som både praktiskt och teoretiskt koncept är därför omöjligt att redogöra för. I dag bedriver de flesta mediehistoriker forskning på digitaliserat material. Forskningspraktiker har som sagt på kort tid förändrats snabbt, och kanske är det framför allt indirekt genom forskningsfältet digital humaniora som vissa förskjutningar skett. Som David Theo Goldberg nyligen påtalat i en stridskrift om humanioras betydelse, ”The afterlife of the humanities”, betraktas ofta digital humaniora som något av ett samlingsnamn för forskningsinriktningar som kännetecknas av systematisk användning av digitala verktyg och analysmetoder, och där metodutveckling inte sällan sker med tvärvetenskapliga frågeställningar. Digital humaniora ”är tveklöst ny i sin multi-mediering, i sätt att söka, i tillgänglighet, i möjligheter (som visar) samhörighet och relationer, i att visualisera data – och i sin kapacitet för ett kreativt återupppinnande”, skriver han. Digital humaniora har av dessa anledningar givit upphov till nya discipliner ”som programvarustudier, plattformsstudier, skärmstudier, spelstudier, *cultural analytics*, eller produktion av och reflektion kring elektronisk litteratur och poesi.”¹⁴ De forskningsimpulser som den kulturhistoriska medieforskningen erhållit från digital humaniora handlar därför möjligen främst om ny metod. Från ett mediehistorievetenskapligt perspektiv kan det exempelvis röra sig om att kombinera kvalitativa och kvantitativa undersökningar. Två av oss redaktörer (Snickars och Lundell) har exempelvis nyligen påbörjat ett forskningsprojekt, ”Digitala lägg – om pressens gränssnitt 1800”, där gamla digitaliserade tidningslägg betraktas som en sorts medium/databas/arkiv över såväl lokala nyheter som regionala annonskulturer. Utgångspunkten för projektet är att ta fasta på den kopiösa textmassa som hundratusentals OCR-inskannade tidningar genererar och ur vilken obekanta mönster, information och kunskap möjligen framträder genom datorstödd så kallad *topic modeling*, vilken genom en uppsättning algoritmer ofta avslöjar dolda tematiska strukturer i dessa enorma textsjok.

Tanken är att på så vis utveckla nya sätt att söka, bläddra och sammanfatta stora pressarkiv.

Slutligen kan man med utgångspunkt i ”det digitala” också spåra andra vetenskapliga effekter, givet en sorts mediehistorisk nyorientering, där det alltmer framstår som självklart för många yngre forskare – i olika ämnen och vetenskapliga discipliner – att ägna sig åt mediala frågeställningar. En av oss redaktörer (Snickars) har till exempel under ett flertal år arbetat med forskarskolan i kulturhistoriska studier vid Stockholms universitet, där det varit högst påtagligt att mediehistoriska frågor ständigt återkommit i de mest skiftande doktorandprojekt, låt gå att de handlat om bokstöder, digital fotografi, handskriftens (medie)historia eller fantastikens litterära historia.¹⁵ På andra lärosäten i landet har den kulturhistoriska medieforskningens återkommande fokus på ett breddat mediebegrepp gjort det möjligt – och uppmanat – andra doktorander att ägna sig åt mediehistoriska studier kring exempelvis mikrofilmens mediehistoria, A4-formatet och standardiseringens mediehistoria eller svensk kolonial mediekultur kring 1900. Det är avhandlingsämnen som alltmer skiljer sig från den institutionellt orienterade tradition av historisk medieforskning som länge varit rådande inom medie- och kommunikationsvetenskapen. Det är också symptomatiskt att de flesta av dessa forskningsprojekt utförs utanför MKV-fältet – även om det som påtalats finns undantag.

Om en konferens – och den här boken

Johan Fornäs menade för några år sedan att det är ”slående hur mycket av den mest intressanta medieforskningen [som] under senare tid kommit fram utanför MKV-ämnet [där] socialantropologer, etnologer och historiker [visat] fruktbara vägar för nydanande medieforskning”.¹⁶ Som påtalats är den här boken ett resultat av en Lundakonferens 2013 med fokus på kulturhistorisk medieforskning. Det är den tredje i en rad konferenser, och just Fornäs kommenterade faktiskt den första som hölls i Vadstena 2007. Han skrev då om en sorts vilja att formera ett nytt vetenskapligt fält, det vill säga kulturhistorisk medieforskning i vid bemärkelse. Han menade att den viljan föreföll vara ”starkare än vid tidigare tillfällen då mediekultur stått på dagordningen, vilket gett upphov till en underliggande, nästan magiskt dold agenda och förmedlar vibrationer av en målriktad framåtrörelse, där varje enskild studie blir del av ett kollektivt

program.” Visserligen tillstod han att något egentligt forskningsfält då knappast existerade, ”i vart fall inte i Bourdieus mening, då det saknas både institutionellt erkända positioner att kämpa om och tydligt motriktade poler som spänner upp dess inre rum. Men redan viljan att etablera ett fält kan genom blotta energin i ansatsen ge produktiva resultat, oavsett om det lyckas.”¹⁷ Ett kompletterande perspektiv gav (den första) konferensens andra kommentator, Sven Widmalm, som gjorde en jämförelse med andra humanistiska forskningsområden av studietyp vilka ”på senare år vuxit fram huvudsakligen efter amerikanskt och brittiskt mönster, som gensvar på ett behov av att etablera nya empiriska områden och utifrån den allt vanligare tvärvetenskapliga akademiska organisationsmodellen. Dessa studier har inte trängt ut de äldre disciplinerna men de bör kanske ses som en ersättning för den tidigare akademiska expansionsmodellen med skapandet av nya discipliner eller subdiscipliner.”¹⁸

Behovet kvarstår. Och som framgång har den mediehistoriska framåt- rörelsen fortsatt, vilket den tredje konferensen var både ett mått på – och ett medel för. I april 2013 samlades alltså ett sextiototal forskare för en kulturhistorisk mediekonferens.¹⁹ Deltagarna representerade en rad humanistiska och till viss del samhällsvetenskapliga discipliner, liksom ett stort antal lärosäten. Skilda aspekter av den kulturhistoriska medieforskningen utforskades i föreläsningar och tematiska sessioner. En stor uppsättning mediepraktiker belystes – från varukonsumtion och pirattryck, över minnesstrategier, synestesier, transnationella flöden, kontorsstolsbruk och styrandet av seendet, till olika arkivpraktiker, analoga såväl som digitala. Som helhet behandlade konferensen en bred uppsättning medieformer, intermediala utbyten, medieumgängen och mediekulturer. Om naturkrafter som askmoln och influensavirus till en del präglade 2010 års konferens, den andra i ordningen, var det inte fallet i Lund 2013. Men även om också världsliga saker som budget, lokalkapacitet och marknadsföring vägs in, ger en hastig jämförelse mellan den första och den tredje konferensen i alla fall något. Vi var till att börja med fler. Ämnesrepresentationen var därför något större och inkluderade till exempel ett par systemvetare i en allt rikare mångfald av humanistiska ämnen. Och deltagarna från den mer samhällsvetenskapligt präglade och ofta historieskygga medievetenskapen var denna gång också något fler (vilket var glädjande).

Den tydligaste skillnaden konferenserna emellan var annars att de föregående varit nationella, medan den tredje samlade forskare även från

Danmark, Finland och Norge. Det var visserligen en uttrycklig ambition, och som arrangörer/redaktörer hade vi gärna önskat en ännu bättre tillströmning från våra grannländer. Men en viktig början i det avseendet markerar konferensen 2013 alldeles oavsett. Innehållsligt är det svårare att peka på tydligare trender. En följer kanske delvis av denna nordiska ambition, nämligen ett större inslag av transnationella aspekter. En annan, efterlysningen av och försöken till syntetiserande grepp på ett fält där de närgångna fallstudierna närmast programmatiskt prioriterats lyser fortsatt med sin frånvaro – vilket den ovanstående medialiseringsdiskussionen aktualiserat.

En styrka i den kulturhistoriskt orienterade medieforskningen ligger emellertid alltjämt i mötet över gränser, disciplinära och nationella, i potentialen att förnya på tvären. Om inte annat utgör de 18 bidrag som tillsammans bildar denna omfattande bok ett pregnant uttryck för den bredd som utmärker detta tvärvetenskapliga forskningsfält. På ett övergripande plan skriver bokens kapitel fram en rad förändrade samtida perspektiv på förflutna medier, allt i form av ett slags ickelinjär växelverkan mellan nu och då – därav boktiteln: *Återkopplingar: Medier, historier, praktiker, fält*. För att ytterligare understryka fältmetaforen har vi redaktörer valt ett slags rumslig disposition styrd av ett antal prepositioner. Bokens olika bidrag faller således in under fem övergripande teman: ”Om fältet”, ”Vid skrivbordet”, ”I nätverket”, ”Framför bilden” och ”Ur arkivet”. Dispositionen är förstas framlockad ur läsningen av bokens samtliga bidrag. Men den är samtidigt också tänkt att löst illustrera de skilda sammanhang som varje historiskt orienterad medieforskare rör sig i – från de brokiga vetenskapliga diskussioner vi förhåller oss till och de olika arkiv vi konsulterar till våra stundom ensamma skrivbord och pulserande, interaktiva nätverk. För dagens mediehistoriker anmäler sig i dessa skilda kontexter ofta frågor kring digitalisering och audiovisuallitet, mediearkiv och materialitet. Detta är också något som lyser igenom i många av bokens texter.

”Om fältet” är benämningen på bokens inledande del, där fyra kapitel behandlar olika aspekter på rörelser i det mediehistoriska fältet, men också fältets egen reflexion inklusive dess vetenskapshistoriska föreningar och förgreningar. I en inledande text, som på flera sätt bildar ett slags pendang till denna introduktion, tar Solveig Jülich upp relationen mellan tvärdisciplinär mediehistoria och medialiseringsteori till diskussion – som exempel använder hon fältet medicinsk humaniora. Därefter får läsaren ta del av Per Vesterlunds undersökning av etableringen av det medieveten-

skapliga fältet med utgångspunkt i tre nordiska massmediekonferenser som hölls under förra hälften av 1970-talet, och Bengt Bengtssons mer lokalt förankrade analys av Filmstudiorörelsens syn på filmen som konst-
art. I det avslutande bidraget i denna bokens första del sammanfattar Henrik G. Bastiansen några internationellt kända mediehistoriska synteser i syfte att skärskåda deras argumentation, perspektiv, tillvägagångssätt och historiesyn.

Bokens andra del har rubriken "Vid skrivbordet". Här lyfter Andreas Nyblom, Charlie Järpvall och Johan Jarlbrink i varsin text fram olika aspekter på denna mediala möbel. I Nybloms bidrag läses skrivbordet som en minnesartefakt i berömmelsens mediehistoria, en autentisk förbindelselänk till konstnärers liv, verk och kroppar. Järpvall argumenterar i sin text för att snarare se skrivbordet som ett kommunikationsmedium i sig självt; den historiska nedslagspunkten är i hans fall organiserandet av 1940-talets rationella kontorsarbete. Jarlbrink gör i sitt kapitel en jämförelse mellan journalistikens redaktionella skrivbord vid två mediala skiften, år 1900 och år 2000, och finner att även om teknikerna skiljer sig åt finns det mycket som förenar de båda sekelskiftenas journalistiska skrivbordspraktik.

I bokens tredje del finns en rörelse från skrivbordet ut "I nätverket". Nätverksmetaforen är som bekant tänjbar och i denna del återfinns därför texter som på olika sätt behandlar förflutna och nutida föreställningar om en värld sammanlänkad genom teknik. I de två inledande bidragen av Ulrik Lehrmann och Mats Hyvönen handlar det om journalistiska och konstnärliga idéer om det globala, från visuella och lyriska gestaltningar av telegraftrådar vid 1900-talets början, som Lehrmann undersöker, till lokaljournalistikens globala överblick i mitten på 1900-talet, som är föremål för analys i Hyvönens text. I Jörgen Skågebys och Rasmus Fleischers två kapitel förflyttar vi oss närmare vår egen tid. Med utgångspunkt i radioprogrammet *Datorernas värld* från mitten av 1980-talet anlägger Skågeby en intermedialitetsaspekt på fildelningskulturens framväxt, medan Fleischer i sitt bidrag diskuterar vår egen tids skifte från lagringskultur till streamingkultur, från hårddiskar till moln, och vilka effekter detta får för historieskrivningen om internet.

Visuellt gestaltande, men även bilden i överförd bemärkelse, är temat för bokens fjärde del då läsaren ställs "Framför bilden". Den inleds med en text av Åsa Bharati Larsson, som utifrån exemplet cirkus och mänskliga zoon belyser hur koloniala berättelser skapades och upprätthölls

framför allt i affischkonsten kring sekelskiftet 1900. Gunilla Törnvall gör därefter en 600-årig exposé över botaniska illustrationer och visar hur inte bara vetenskapliga föreställningar utan även själva reproduktionstekniken har haft en avgörande betydelse för medieringen. Att form också är innehåll blir tydligt även i Ragni Svenssons bidrag, som visar hur bilden av en förläggare, närmare bestämt den kände Bo Cavefors, formades i 1960- och 1970-talens medielandskap.

En avslutande och femte del i boken samlar texter under rubriken ”Ur arkivet”. Det inleds med Emma Hagström Molins bidrag som handlar om tillförseeln av krigsbytessamlingar i 1620-talets då nya universitetsbibliotek i Uppsala och de rumsliga ordningar som detta gav upphov till. Ordningar och idéer om arkiv och arkivering, liksom föreställningar om autenticitet och äkthet, blir också tydliga i Christian Widholms kapitel om 1900-talets olika diskussioner och praktiker när det gäller överföringen av dagstidningar till mikrofilm. Autenticitetsspåret följs sedan upp i Kristina Lundblads text om hur vi kan förstå skillnaderna mellan analoga och digitala dokument i termer av taktilitet och diakronisk doft. Som en avslutning på denna sista del – och på boken som helhet – för Pelle Snickars allra sist en mer personligt hållen diskussion om de föreställningar om överflöd och brist som kringgärdar vår mediehistoriska situation, och i vilken det digitala medielandskapets oändliga utbud ofta ställs mot en tidigare existerande informationsbrist.

Noter

1. Wolfgang Ernst, ”Von der Mediengeschichte zur Zeitkritik”, *Kulturgeschichte als Mediengeschichte (oder vice versa?)*, red. Lorenz Engell, Bernt Siegert & Joseph Vogl (Weimar: Universitätsverlag, 2006). Artikeln finns också översatt till engelska som ”From media history to Zeitkritik”, *Theory, Culture & Society*, vol. 30, nr 6, 2013.
2. Ernst, ”From media history to Zeitkritik”. Alla översättningar är författarnas.
3. Geert Lovink, ”Archive rumblings: An interview with Wolfgang Ernst”, publicerad i Wolfgang Ernst, *Digital memory and the archive* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2013), 196.
4. Forskningsprogrammet om kommunikativa figurationer – ”Kommunikative Konfigurationen” – bedrivs vid Bremens och Hamburgs universitet, och leds av bland andra Andreas Hepp. För mer information, se <http://www.kommunikative-figurationen.de/> (senast kontrollerad den 20 mars 2014).

5. Kristoffer Gansing, *Transversal media practices: Media archaeology, art and technological development* (Malmö: Malmö högskola, 2013).
6. "Explore stories, films and historical material about the First World War and contribute your own family history. Europeana 1914–1918 mixes resources from libraries and archives across the globe with memories and memorabilia from families throughout Europe. Discover. Learn. Research. Use. Share." För mer information om "Europeana 1914–1918 – untold stories & official histories of WW1", se – <http://www.europeana1914-1918.eu/en> (senast kontrollerad 20 mars 2014).
7. För en diskussion, se Marie Cronqvist, Johan Jarlbrink & Patrik Lundell, "Inledning", *Mediehistoriska vändningar*, red. Cronqvist, Jarlbrink & Lundell (Lund: Lunds universitet, 2014), 5.
8. Ett nytt forsknings- och bokprojekt som startar hösten 2014 – drivet av Per Vesterlund, Mats Hyvönen och Pelle Snickars – har dock som ambition att studera den nationella medieforskningens historia. Tanken är att låta olika generationers medieforskare se tillbaka på olika formativa skeenden för svensk medieforskning under 1960- och 1970-talen. Förhoppningen är därefter att under 2015 publicera en forskningsantologi med den tentativa arbetstiteln "*Massmedieproblem*" – *mediestudiets formering 1960 till 1980*.
9. Anders Ekström, Solveig Jülich & Pelle Snickars, "Inledning: I mediarkivet" *1897: Mediehistorier kring Stockholmsutställningen* (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2006), 17, 15.
10. För översikter av medialiseringforsknig, se Anne Kaun & Karin Fast, *Mediatization of culture and everyday life* (Huddinge: Södertörns högskola, 2014), samt Johan Fornäs & Anne Kaun, red., *Medialisering av kultur, politik, vardag och forskning: Slutrapport från Riksbankens Jubileumsfonds forskarsymposium i Stockholm 18–19 augusti 2011* (Huddinge: Södertörns högskola, 2011), liksom Stig Hjarvard, *The mediatization of culture and society* (London: Palgrave, 2013) och Andreas Hepp, *Cultures of mediatization* (Cambridge: Polity Press, 2012).
11. David Morley, "For a materialist non-media-centric media studies", *Television & New Media*, vol. 10, nr 1, 2009.
12. "How can we find a practical approach to mediatization research when the time we live in is shaped by the 'mediation of everything'?", har medie- och kommunikationsvetaren Andreas Hepp exempelvis frågat sig. "How can we carry out this kind of analysis if the focus is not to be merely on any one single media – the television, the mobile phone, the social web – but all different kinds of media in their entirety?" Andreas Hepp, "The communicative figurations of mediatized worlds: Mediatization research in times of the 'mediation of everything'" (working paper no 1, 2013) – http://www.kommunikative-figurationen.de/fileadmin/redak_kofi/Arbeitspapiere/CoFi_EWP_No-1_Hepp.pdf (senast kontrollerad den 20 mars 2014.)
13. För mer information, se Adam Wickberg Månsson & Mira Stolpe Törneman,

- ”Tid, tänkande, teknologi: En intervju med Hans Ulrich Gumbrecht”, *Universitetet som medium*, red. Wickberg Månsson & Matts Lindström (Lund: Lunds universitet, under utgivning 2014).
14. David Theo Goldberg, ”The afterlife of the humanities” (Irvine: University of California Humanities Research Institute, 2014) – <http://humafterlife.uchri.org/> (senast kontrollerad den 20 mars 2014.)
 15. För en vidare diskussion, se forskarskolans antologi, Anna Källén, red., *Making cultural history: New perspectives on Western heritage* (Lund: Nordic Academic Press, 2013). Boken är CC-licensierad och kan som pdf laddas ned på <http://www.fokult.su.se/publikationer/b%C3%B6cker/making-cultural-history-1.148958> (senast kontrollerad den 20 mars 2014.)
 16. Magnus Andersson & Johan Fornäs, ”Mediekulturperspektivets möjligheter: Ett samtal i kulturaliseringens tecken”, *NORDICOM-Information*, vol. 32, nr 1, 2010.
 17. Johan Fornäs, ”Medierad kultur: Några gränsfrågor”, *Mediernas kulturhistoria*, red. Solveig Jülich, Patrik Lundell & Pelle Snickars (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2008), 320.
 18. Sven Widmalm, ”Kulturhistorisk medieforskning: Ett strategiskt alternativ?”, *Mediernas kulturhistoria*, red. Jülich, Lundell & Snickars, 337.
 19. Konferensen ägde rum i Lund den 23–24 april. Den finansierades av Riksbankens Jubileumsfond, Kungliga biblioteket och Lunds universitet. De fyra keynoteföreläsningarna hölls av Henrik Bastiansen, Ib Bondebjerg, Solveig Jülich och Hannu Salmi. Sessionerna ”Bordet är budskapet”, ”Journalistikhistoria” och ”Konsumtion och deltagande” leddes av Patrik Lundell, ”Medier i medier” och ”Mediehistoriografi” av Marie Cronqvist, ”Gamla nya medier”, ”Tryckkultur” och ”Materiella medier” av Johan Jarlbrink, ”Nya nya medier” av Charlie Järpvall, ”Ultimata medier” och ”Mediala nationer” av Sofi Qvarnström, och ”Visuella medier” av Erik Edoff. En avslutande paneldiskussion med keynoteföreläsarna leddes av Pelle Snickars.